

of Europe. Izmir Declaration. 26–27 April 2011. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/2011_Izmir_FinalDeclaration_ENG.pdf.

29. High-level Conference on the “Implementation of the European Convention on Human Rights, our shared responsibility”: Brussels Declaration. 27 March 2015. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Brussels_Declaration_ENG.pdf.

30. HUDOC: Council of Europe. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"respondent":\["UKR"\],"kprthesaurus":\["138","165"\],"documentcollectionid2":\["JUDGMENTS","DECISIONS"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

31. Rules of Court. 14 November 2016. Registry of the Court. Strasbourg. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf.

УДК 341.244.7

БОГАТЧУК Д.П.

ДОБРОСОВІСНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОГО ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Статтю присвячено дослідженню добросовісності як елемента, складової принципу добросовісного виконання зобов'язань у сучасному міжнародному праві. Стаття містить аналіз змісту добросовісності та характеристик добросовісного виконання зобов'язань у міжнародному праві.

Ключові слова: добросовісність, добросовісне виконання зобов'язань.

Статья посвящена исследованию добросовестности как элемента, составляющей принципа добросовестного выполнения обязательств в современном международном праве. В статье имеется анализ содержания добросовестности и характеристик добросовестного выполнения обязательств по международному праву.

Ключевые слова: добросовестность, добросовестное выполнение обязательств.

This article deals with the research of good faith as the element, constituent part of the principle of performance of obligations in good faith in the modern international law. The article contains analysis of the content of the good faith and features of performance of obligations in good faith in the international law.

Key words: good faith, performance of obligations in good faith.

Вступ. Важливим елементом, складовою принципу добросовісного виконання зобов'язань у міжнародному праві є добросовісність.

Характеристика добросовісності у складі принципу виконання зобов'язань у міжнародному праві визначає, зокрема, якісну характеристику виконання, яким чином мають виконуватися відповідні зобов'язання.

Постановка завдання. Для реалізації принципу добросовісного виконання зобов'язань у міжнародному праві слід встановити критерії добросовісності та юридичні умови, які необхідні для добросовісного виконання зобов'язання [1, с. 78]. Тому так важливо дослідити суть добросовісності в контексті даного принципу.

При цьому зауважимо, що з огляду на аналіз юридичної літератури у науковців відсутній єдиний погляд щодо поняття «добросовісність», а також щодо того, який термін треба вживати у назві відповідного принципу – добросовісність чи сумлінність. Одними науковцями пропонується назва «принцип добросовісного виконання зобов'язань», іншими – «принцип сумлінного виконання зобов'язань» тощо.

Результати дослідження. Як зазначено у Третьюму звіті щодо прав договорів, підготовленому спеціальним доповідачем паном Х. Вальдоком (витяг зі щорічника Комісії міжнародного права за 1964 рік), «Правило *pacta sunt servanda* базується на добрій совісті, та є багато підстав стверджувати, що застосування угод регулюється принципом доброї совісті» [2, с. 8].

Добросовісність відображає фундаментальну концепцію, що закладена в основу всієї структури міжнародного публічного порядку [3, с. 80], та без якої неможливе нормальне співробітництво держав [3, с. 80].

У Спеціальному комітеті з принципів міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва держав, відзначали, що поняттю «добросовісність» складно дати визначення, мабуть, легше навести приклади добросовісності, ніж визначити саме поняття [1, с. 77].

Як юридична категорія поняття «добра совість» (латиною *bona fides*) сформувався ще на ранніх стадіях розвитку римського приватного права і була одним з важливих факторів розвитку цього права [4, с. 11, 12].

Bona fides походить з римського “*fides*” – віра, довіра, моральний обов’язок всіх людей виконувати своє зобов’язання, в чому б воно не виражалось, особистий зв’язок між контрагентами (довіра між ними) [4, с. 12]. З розвитком відносин *fides* як суворо пов’язаність власною заявою і взаємну довіру сторін договору почали визначати саме як *bona fides* [4, с. 12].

Цей термін часто також використовується як *bonae fidei* і *bona fide* [5].

Юридичний словник Блека (*Black’s Law Dictionary*) визначає добросовісність як «нематеріальну та абстрактну властивість, яка не має формально-юридичного значення чи законодавчого визначення та охоплює, серед іншого, чесне переконання, відсутність злого умислу та наміру ошукати чи здобути безпідставні переваги» [4, с. 56].

Відповідно до іншої англійської юридичної енциклопедії добросовісність є «чесним переконанням особи діяти без використання несправедливих переваг щодо іншої особи, або виконання юридичного обов’язку вчинити дію навіть тоді, коли певні юридичні формальності, які не заважають виконанню, не здійснені іншою стороною»; також підкреслюється, що цей термін застосовується до всіх видів зобов’язань [4, с. 56].

У коментарі Комісії міжнародного права ООН на проект статей про право договорів йдеться про те, що принцип добросовісності є правовим принципом, який становить невід’ємну частину правила *pacta sunt servanda* [11, с. 211].

Науковцями зазначається, що, хоча держави повинні проявляти добросовісність у всіх своїх взаємовідносинах з урахуванням особливого значення договорів під час виконання зобов’язань, акцентується увага, що без добросовісності немає і не може бути виконання зобов’язань, адже недобросовісність призводить до невиконання чи неналежного їх виконання [1, с. 78].

Вітчизняний дослідник О.О. Мережко зазначає, що принцип добросовісності доповнює такий загальний принцип договірного права як принцип *pacta sunt servanda*, будучи його невід’ємним компонентом, та визначає принцип добросовісності у зобов’язальному праві як засаду, що передбачає сумлінну і чесну поведінку суб’єктів при виконанні своїх суб’єктивних обов’язків і здійсненні своїх суб’єктивних прав у зобов’язальних правовідносинах [4, с. 95].

О’Коннер описує добросовісність як фундаментальний принцип, який сам виходить з правила *pacta sunt servanda* та інших норм, які прямо та безпосередньо пов’язані з чесністю, справедливістю, розумністю [4, с. 56].

Значається, що добросовісність є основою принципу *pacta sunt servanda* [5].

Попри те, що слова «добросовісний» та «сумлінний» можна вважати синонімами, на наш погляд, коректніше включати у назву принципу поняття «добросовісність», «добросовісне», адже цей переклад є ближчим до давньої категорії “*bona fides*”, «добра совість».

Таким чином, простежується, що зміст добросовісності виводиться із виконання зобов’язань, вказується зв’язок з виконанням зобов’язань і водночас вважається, що добросовісність є невід’ємною характеристикою виконання зобов’язань.

Добросовісність відносять до самостійних принципів і водночас вважають обов’язковою складовою принципу добросовісного виконання зобов’язань.

За результатами узагальнення позицій науковців можна виділити, зокрема, такі характеристики добросовісного виконання зобов’язань у міжнародному праві:

– наявність обов’язку сторін зробити все від них залежне для повної реалізації зобов’язань [6, с. 428];

– відповідність дій держав не лише «букві», а й «духу» договору [6, с. 430];

– точне виконання зобов'язань згідно з їх «буквою і духом», коли для досягнення цієї цілі докладаються усі зусилля, використовуються всі можливі заходи і засоби; має значення також певний результат виконання зобов'язань [1, с. 79];

– точне виконання договору; А.Н. Талалаєв розглядає добросовісність насамперед як точність виконання державами взятих зобов'язань [3, с. 81];

– не лише дотримання конкретних приписів, а й створення належних умов для реалізації зобов'язання в цілому [6, с. 429, 430];

– необхідність того, щоб учасник договору брав на себе тільки ті зобов'язання, які він може реально виконати, і наявність наміру виконати ці зобов'язання добросовісно [1, с. 87, 88]; при цьому слід враховувати, що навіть за найкращих намірів учасник договору може виявитися не в змозі виконати зобов'язання, якщо воно перевищує його можливості (це особливо характерно для галузі економічних відносин) [1, с. 87];

– обов'язок держави утримуватися від дій, спрямованих проти об'єкта і мети договору [6, с. 429];

– відсутність суперечності між зобов'язаннями учасників конкретного договору та їхніми зобов'язаннями згідно з міжнародним правом [6, с. 429];

– необхідність врахування вимоги добросовісності вже у самому процесі створення, розробки тексту майбутньої угоди і під час її укладення [3, с. 80], на всіх стадіях оформлення договору, зокрема при ратифікації, обміні ратифікаційними грамотами чи передачі їх на зберігання, приєднання до договору тощо [3, с. 81];

– здійснення на основі добросовісності не лише виконання, але й тлумачення договору [3, с. 82];

– чесне ставлення до покладених зобов'язань [3, с. 82];

– неухильність виконання міжнародних зобов'язань («неухильно» означає безумовно, обов'язково [1, с. 86];

– щирість, свідомість, коректність, прямота у виконанні зобов'язань [1, с. 77].

Попри етичну природу добросовісності, вона стала юридичним елементом принципу добросовісного виконання зобов'язань, що відображено в Статуті ООН, Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, а також в інших міжнародно-правових актах [3, с. 58].

Слід відзначити, що у статті 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів наголошено на важливості добросовісності під час тлумачення договорів: «договір повинен тлумачитись добросовісно відповідно до звичайного значення, яке слід надавати термінам договору в їхньому контексті, а також у світлі об'єкта і цілей договору» [7].

Угоди зокрема є «живими інструментами», динамічне та еволютивне тлумачення є необхідним для їх ефективної реалізації [5].

В особливо чутливих сферах, таких як договори про контроль за озброєнням, добросовісність має надзвичайну важливість для подолання недовіри [5].

Як зазначено у Третньому звіті щодо прав договорів, підготовленому спеціальним доповідачем паном Х. Вальдоком (витяг зі щорічника Комісії міжнародного права за 1964 рік), «Постійна палата міжнародного правосуддя під час застосування положень угоди, що забороняють дискримінацію проти меншин, наполягала у низці справ, що положення мають застосовуватися таким чином, щоб забезпечити відсутність дискримінації фактично і юридично; іншими словами, зобов'язання не має уникати виконання тільки буквальним застосуванням положень» [2].

Взаємні обов'язки і зобов'язання міжнародних суб'єктів (держав, міжнародних організацій, інших суб'єктів міжнародного публічного права, певним чином навіть приватних осіб, наприклад неурядових організацій) не можуть визначатися у суто формалістичний спосіб [5].

Важливість добросовісності при виконанні зобов'язань з міжнародного права відзначено у ряді рішень Міжнародного суду ООН.

Так, у справі “Nuclear Tests” (Австралія проти Франції) Міжнародний суд справедливості у рішенні від 20 грудня 1974 року зазначив:

«Одним з основних принципів, що регулюють виникнення та виконання юридичних зобов'язань, незалежно від їх джерела, є принцип добросовісності. Довіра і впевненість є невід'ємними у міжнародному співробітництві, особливо у час, коли це співробітництво у багатьох сферах стає все необхіднішим. Як і саме правило “pacta sunt servanda” у праві договорів базується на добросовісності, так і зобов'язальний характер міжнародного зобов'язання, взятого односторонньою заявою. Так, зацікавлені держави можуть отримати визнання односторонніх заяв і бути

впевненими в них та можуть вимагати, щоб зобов'язання, що виникли таким чином, поважалися» (п. 46) [8].

У справі щодо визначення морського кордону в районі затоки Мен (Канада / США) зазначено, що сторони мають не лише зобов'язання вести переговори, щоб досягти угоди, але також «робити це добросовісно, зі справжнім наміром досягти позитивного результату» (п. 87) [9].

У рішенні від 21 червня 2000 року по справі стосовно повітряного інциденту від 10 серпня 1999 року (Пакистан проти Індії) Міжнародний суд ООН зазначив, що держави мають зобов'язання вирішувати спори мирно та згідно з пунктом 2 статті 2 Статуту ООН держави мають зобов'язання домагатися вирішення спорів таким чином добросовісно (пункт 53).

Висновки. Таким чином, добросовісність є елементом, важливою складовою правила щодо виконання зобов'язань у міжнародному праві, а тому відображена у назві відповідного принципу – «принцип добросовісного виконання зобов'язань».

Список використаних джерел:

1. Захарова Н.В. Выполнение обязательств, вытекающих из международного договора / отв. ред. Н.В. Миронов; АН СССР, Ин-т государства и права. М.: Наука, 1987. 138 с.
2. Waldock H. Third Report on the law of treaties. Extract from the Yearbook of the International Law Commission. 1964, Vol. II. URL: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_167.pdf.
3. Тиунов О.И. Принцип соблюдения международных обязательств. М., 1979. 184 с.
4. Павленко Д.Г. Принцип добросовісності в договірних зобов'язаннях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; НДІ приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. К., 2008. 193 с.
5. Kotzur M. Good Faith. Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford Public International Law. URL: <http://opil.ouplaw.com>.
6. Задорожній О.В. Порухення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права: монографія. Укр. асоц. міжнар. права, Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, Каф. міжнар. права. Київ: К.І.С., 2015. 712 с.
7. Віденська конвенція про право міжнародних договорів URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
8. Nuclear Tests Case (Australia v France). Judgement. URL: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/58/058-19741220-JUD-01-00-EN.pdf>.
9. Case concerning Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area. Judgement. URL: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/67/067-19841012-JUD-01-00-EN.pdf>.
10. Case concerning the Aerial Incident of 10 August 1999 (Pakistan v India). Judgement. URL: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/119/119-20000621-JUD-01-00-EN.pdf>.
11. Draft Articles on the Law of Treaties with commentaries. 1966. URL: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_1_1966.pdf.